

Márkus Miklósné: Emlékezés Bárdos Lajos születésének 115-ik évfordulójára

Bárdos Lajos a 19. század utolsó évében, 1899-ben született, október 1-én, és 1986. november 18-án hunyt el. Élete és életműve meghatározója a 20. század magyar zenei életének.

Bárdos Lajos életében nagyon sokat tett a magyar zenei élet, a magyar kórusélet fejlődéséért, az utókor meghálálja megemlékezéseivel. Tanítványai, tisztelői és a Bárdos család már az azt követő esztendőben megalakították a Bárdos Lajos Társaságot, feladatul vállalva tevékenységének megismertetését, tovább éltetését. Iskolák, kórusok, társaságok vették fel nevét, hogy fenntartsák emlékét és a zeneszerző műveinek eleven jelenlétét.

A Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége és a Bárdos Társaság közös rendezésében 2014 október 4-én ünnepi, szerzői hangversennyel emlékezett a zeneszerző életművére, születésének 115. évfordulójára tiszteletére. E jubileumi év alkalmából mintegy hatalmas boltív formájában szeretném bemutatni azt a gazdag életművet – az első írott népdal gyűjteménytől az utolsó könyvig – ami éppen a népdal jegyében megjelent.

Bárdos Lajos a Zeneakadémián Kodály Zoltán zeneszerzői osztályába járt – és saját szavait idézve: „ez négy feledhetetlen év volt! ... Élete nagy szerencsájének tartotta... és amit mindig kiemelt, az a népdalok megismerése volt, ami valóban életre szóló élményt jelentett számára, és minden megnyilatkozásában érvényre jutott. Már 1921 nyarán így nyilatkozott: „Első zeneakadémiai évem már mögöttem volt. Akkoriban ismerkedtünk meg a népdallal, mint rendkívüli hatású újdonsággal. A feledhetetlen bakonybéli táborozáson kezdtem tanítani a magyar népdalokat. Tudtommal ez volt az első eset, hogy fővárosi diákok ajkára kerültek falvaink szépséges dallamai.”

Pályakezdését az énektanítás és a kórusmunka jelentette. Egykori iskolájában az I. kerületi Werbőczy Gimnáziumban – ahol a cserkész mozgalomban már serdülő korától részt vett – kapott énektanári állást, és a Városmajori templom Cecília kórusának karnagyi feladatait vállalta el. Ekkor kezdte komponálni műveit egyrészt kórusa számára, másrészt a cserkészlet összejövetelei adtak lehetőséget kisebb művek megírására, előadására. Így született a Kis kece lányom dallamára Dr. Márkus Miklós szövegével – aki iskolatársa és élete végéig barátja volt – a ma már világszerte, több nyelvre lefordított – egyik legismertebb kórusműve a „Tábortűznél – Szellő zúg távol”.

Rendben felsorolhatjuk gazdag és színes életútjának egy-egy irányát. Tanár és zenetudós, 40 éven át volt a Zeneakadémia (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) kiemelkedő tanáregyénisége, tantárgyak létrehozója. 14 tantárgyat tanított. Az általa oktatott tantárgyak egy részének tartalmát maga dolgozta ki. 1928-ban Harmath Artúr hívta meg az Egyházkarnagy képző és a Középiskolai Ének-zenetanárképző tanszakra. Ő volt a TANÁR ÚR csupa nagybetűvel, akit rajongásig szerettek növendékei. 1949-ben azonban megszüntették az egyházzenei tanszakot, és évekig távol tartották a hivatalos zenepedagógus képzéstől. Ám a két évvel később megalakult Zenetudományi tanszakon már ismét a zeneelmélet elismert professzora lehetett. Nemrég jelent meg a Zenetudományi tanszak egyik volt növendékének – ma elismert zenetörténész visszaemlékezéseiben – Bárdos Lajosról való nyilatkozata: „a legzseniálisabb koponya volt és tanulni is rengeteget lehetett tőle.” Zenetudományos munkásságának kiteljesedését a Zenetudományi tanszakon végzett munkája jelentette. Több évtizedes zeneelméleti, stílusismereti kutatásainak eredményeit végső formába öntve kötetekben jelentette meg.

Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző, Érdemes és Kiváló művész és további számos több díj tulajdonosa. A komponálást ifjúkorában kezdte, ám zeneszerzői munkássága hamar áthangolódott a kórusmuzsikára. Így nyilatkozott egy interjúban: „magam komponáltam műveket a kórusom részére...Itt tanultam bele abba, mi az énekszerű.” Ezzel adta meg saját maga a választ, az egyik alapvető okát művei elterjedésének. A több mint 800 művet komponáló szerző egyházi és világi művei között gazdag választékot talál minden korosztály, különböző színvonalon éneklő kórusa. Mély érzelmű egyházi művei, költők verseire írott csodálatos gazdagságot bemutató kórusai mellett, a magyar népdal ízét, hangulatát, humorát varázsolta népdalfeldolgozásaiba. Kezdetben a Magyar Kórusnál jelentek meg kiadványai, majd annak államosítását követően a Zeneműkiadónál. Legutóbb a 8 kötetes Musica Sacra sorozat, Bárdos Lajos egyházi kórusművei az Editio Musica kiadásában jelent meg.

Szerencsére az emlékek megőrzésére megalakult a Bárdos család összefogásából a Bárdos Lajos Múzeum. Az egykori lakóházban a Budapest II. kerület Margit krt. 64/B -ben a szépen berendezett látogatható Múzeum vezetője, igazgatója Brücknerné Bárdos Ágota. A rengeteg könyv, irat, alapvető dokumentumok között azonban még nagyon sok kézirat alusza csipkerózsika álmát. Ennek élő példája, hogy az október 4-i szerzői hangversenyen két szinte elfeledett mű került előadásra – Nagy Márta zongoraművésznő és Sapszon Ferenc karnagy kutató munkájának eredményeként: Népdalszvit zongorára – keletkezési éve 1926. valamint az 1954-ben komponált: Somogyi kalászkok- népdalszvit, népi zenekarra és vegyeskarra.

Bárdos Lajos zeneszerzői munkássága és szervező készsége egyesült, amikor a megjelent kórusművek kiadására 1931-ben megalapította Kertész Gyulával – a Magyar Kórus Kiadóvállalatot. Igen nagy jelentősége volt annak, hogy a nagyszámban megjelent új kórusművek egyszerű és praktikus terjesztés segítségével országosan elterjedhettek és ismertté váltak. Kodály kórusművei is elsőként a Magyar Kórus Kiadóvállalatnál jelentek meg.

A nagy számban megjelent új kórusművek szinte kínálták egy nagy hangversenyen való bemutatkozást. 1934-ben megrendezték az első Éneklő Ifjúság hangversenyt Budapesten a Zeneakadémián 14 iskola énekkarának részvételével. Ott hangzott fel először Gebhardi Glória kánonja, Kerényi György magyar szövegével. A hangverseny nagy sikerének a híre futótűzként terjedt el, sorra bekapcsolódtak a vidéki városok, mindenütt nagy létszámú, kiemelkedő sikerű Éneklő Ifjúság hangversenyeket tartva.

Mint tudjuk, ennek napjainkig ható, országosan élő hagyománya van, – idén ünnepelték országsszerte az Éneklő Ifjúság 80-ik évfordulóját.

A zeneszerző jelentősnek tartotta a karnagy tevékenységet, mint a zenei kifejezés legmagasabb fokát. Bárdos Lajos műveit egyre több karvezető tűzte műsorára, és egyúttal igényelték személyes útmutatását. És ennek Ő – mint karnagy, zeneszerző, pedagógus – mindenkor eleget tett. Az ország minden nagyobb városában, mondhatjuk az ország minden szegletében megvalósult Éneklő Ifjúság hangversenyek szinte mindegyikén részt vett. Gyakran Kodály Zoltán, Tóth Aladár társaságában. Ez utóbbi nyilatkozott úgy 1935-ben: „Bárdos munkaköre ma már kiterjed az egész országra.” És ez a tulajdonsága – mint egyik legfőbb jellemzője – élete végéig elkísérte.

A tanuló évektől kezdve vallotta Kodály Zoltán zenei nevelési koncepcióját, az énekközpontú, zenei írás-olvasást szorgalmazó pedagógiát, különösen bízva abban, hogy ez a kóruséneklésre, a kórusmozgalom fejlődésére is jótékony hatással lesz. Bárdos Lajos már a 30-as években részt vett a Magyar Dalosszövetség vezetésében, a Cecília Társulatban, majd a 40-es években a Bartók Béla Szövetség

Művészeti Bizottságának vezetője volt. A Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségénél, a KÓTA előd szervezeténél is aktív szerepet vállalt, és büszkén valljuk, hogy annak tiszteletbeli örökös tagja.

Karnagy munkája kiemelkedő jelentőségű volt. A Cecília kórus vezetése mellett felkérték a Palestrina Kórus vezetésére. A 30-as években nagy sikerrel szerepeltek itthon és külföldön is. Jelentős kórusművek és oratóriumok hazai ősbemutatója fűződik nevéhez. A krónika kiemelkedő jelentőségű eseményként tartja nyilván Stravinsky Zsoltárszimfóniájának 1932-es magyarországi bemutatóját. A nehezen készülő mű előadásának kirobbanó sikere utat nyitott a 20-ik század zenéje felé.

A két kórus, Cecília és Palestrina egyesítésével született a Budapesti Kórus, – mely napjainkig az élvonalban van – ennek volt karnagya Bárdos Lajos 1942-től 1947-ig.

Az első egyházi karnagy tevékenységének színhelyét, a Városmajori templom karnagy munkáját a Mátyás templom követte, ahol 1942-től 1962-ig volt töretlenül – mondhatjuk a legnehezebb politikai időszakban is – a példamutató zenei vezető, regens chori Bárdos Lajos.

Bár egészségi okokból a vezénylést abba kellett hagynia, de élete végéig gyakori előadásokkal, tanácsaival erősítette énektanárok, karnagyok zenei tudását, fejlődését. Egész életén át pedagógusi tevékenységet folytatott, s kórusszakemberként nemcsak saját együtteseit, hanem az egész országos kórusmozgalmat személyes ügynek tekintette.

A nyilvános szerepléseken túl íráskészsége, a mondanivaló szavakba formálása könyvek, kötetek formájában maradandó emléket hagyott az utókorra. A teljesség igénye nélkül megemlítünk néhányat az 1961–és 1976 között megjelentek közül: Modális harmóniák; Harminc írás; Tíz újabb írás; Liszt Ferenc, a jövő zenésze; Zenei prozódia; Bartók –dallamok és a népzene; Kodály zenéje és a lokrikum. De már ezeket megelőzőleg is megjelentek tankönyvei és gyűjteményei.

Visszatérve a népdal iránti olthatatlan szeretetre vessük emlékezetünkbe, hogy első gyűjteménye az 1929-ben megjelent 101 magyar népdal volt Kodály Zoltán előszavával. A kötet számára felejtethetlen cserkész táborok emlékét idézi föl, praktikus kis mérete lehetővé teszi, hogy kirándulásokra magunkkal vihessük. Jelentőségét bizonyítja, hogy az óta már mintegy 10 kiadást megért, az utóbbi években Ivasivka Mátyás karnagy, zenetanár szerkesztésében, aki mai napig élő kapcsolatot teremt Bárdos Lajos és a cserkészlet között.

Az életmű befejezéseként említsük meg Bárdos Lajos legutolsó – posztumusként – megjelent könyvét: „Írások népzeneinkről”. Előzménye hosszú évtizedekre nyúlik vissza, ugyanis Bárdos Tanár úr szívesen jelentette meg észrevételeit, tapasztalatait azon nyomban kisebb cikkek formájában. Ezt már 1931-ben megkezdte a saját szerkesztésű Magyar Kórus, valamint: Énekszó; Éneklő ifjúság; Zenei Szemle; Zenepedagógia című folyóiratokban. Ám ezeket a Kiadó államosításával egy időben megszüntették.

Jó néhány évnek (talán 20?) kellett elmúlnia, hogy a Tanár Úr cikkei újra megjelenjenek részben a Parlándó és nagyrészt az Ének-Zene Tanítása c. módszertani folyóiratokban. Ez utóbbi a Pedagógiai Intézet és a Tankönyvkiadó közös kiadványa volt. A kéthavonként megjelenő lap szinte minden számában volt Bárdos Lajosnak egy-egy írása. Különösen nevezetes volt az 1977 és 1979 között megjelenő számokban a Morgolódások c. sorozat. Aktuális észrevételeit tette közzé részben a karvezetők munkájával részben a művek elemzésével, interpretálásával foglalkozva. Az azt követő években is folyamatosan küldte kisebb írásait a Kiadóba. Az 1980-as évek derekán miniatűr írásokban közreadta népdalelemzéseit. A témával való foglalkozás elkerülhetetlen volt számára, Ő élményszerű

részese volt a népdalok fokozatos gyűjtemény- növekedésének, és a népi dallamokat Ő maga zeneműveinek dallamkincsébe vonta. A hagyomány alapján munkálkodott egy új nemzeti kóruskultúra megteremtésén.

Ám folytonosan tapasztalnia kellett, hogy a népdalra vonatkozó elméleti ismeretek általánosságban mennyire hiányosak és a tankönyvek szűkre szabott tájékoztatási lehetőségein túl nincs irodalma népdalaink elemző megközelítésének. Így ebben a formában vált lehetővé, hogy a legnagyobb felkészültségű szakember kis adagokban, széles rétegek számára adhatta közre a legalapvetőbb útbaigazításokat, legérthetőbben, gyakran humorral átszőve.

Végül engedjenek meg egy kiegészítést személyes élményemmel.

1974-től voltam szerkesztője Az Ének-Zene Tanítása c. folyóiratnak. Jómagam e hosszú évek alatt állandó kapcsolatban voltam a Tanár Úrral, hiszen akkor még nem e-mailen dolgoztunk, hanem közvetlenül kaptam kézhez a kéziratot. Megszerkesztettem, lektorálásra visszaadtam és úgy mehetett a nyomdába, így többször átment a kezemen, nagyon jól megismerhettem Tanár Úr valamennyi írását.

1986 tavaszán kezdtem kérlelni-biztatni Tanár Urat, hogy jó lenne e sok írást könyv formájában közreadni. Nagy kedvvel vállalta, és szeptemberben „Írások népzeneinkről” címmel átadta a könyv kéziratát. Október végén aláírásával hitelesítette a szerződést, amely a Kiadó és Szerző között megkötött. A szerkesztés közben híven követtük a Tanár Úr szándékát és kívánságait.

Bárdos Lajos 1986 novemberében tette le kezéből örökre a tollat.

A könyv úgy jelent meg, ahogy azt értő és gondos figyelmességével megtervezte.

Az 1988-ban megjelent könyv egyik recenziójából Berlász Melinda írását idézve:

„E remekműű kis népdalelemzések Bárdos sokoldalú pályájának mintegy summa vitae-i. Félévszázados ismeret, élmény és átadási tapasztalat rejlik minden gondolata mögött.”

Múlnak az évek, Új generációk nőnek fel, egyre kevesebben vagyunk, akik személyesen ismerhettük, közvetlen kapcsolatban lehettünk e nagy tudású, kiváló tanáregyéniséggel, zeneszerzővel. Miénk a feladat, miénk a felelősség azért, hogy az emlékeket továbbadjuk, nem feledve Bárdos Lajos szavait:

„Az ének szebbé teszi életünket.”

Márkusné Natter-Nád Klára